

УДК 342.7

DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.85-90

## ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ НЕЗНАЧУЩОСТІ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА НА СИСТЕМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

**Жукова Євгенія Олексіївна,**

кандидат юридичних наук,

докторант Міжрегіональної Академії управління персоналом,

вул. Фрометівська 2, м. Київ, Україна, 03039

e-mail: kafedra\_prava@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2471-5230>

**Мета.** Метою дослідження є визначення особливостей впливу радянської концепції незначущості приватних інтересів людини і громадянина порівняно з інтересами держави на систему державного управління. **Методика.** Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, які базувалися на системному підході до вивчення явищ та процесів. У статті використовувалися історико-правовий та порівняльно-правовий методи, а також метод документального аналізу. **Результати.** Обґрунтовано, що системі управління часів входження Українських земель до складу СРСР було притаманне: а) нехтування принципом гуманізму, знецінення визначених у Конституціях СРСР і УРСР прав і свобод людини і громадянина; б) двоєдиний характер державного управління, в якому поєднувалися реальні владні повноваження єдиної у державі правлячої партії, і похідні від перших повноваження органів влади і місцевого самоврядування, які носили вторинний характер і не могли суперечити волі і рішенням комуністичної партії; в) заорганізованість та формальний характер багатьох управлінських процесів, що пояснювалося плановою економікою та відсутністю приватної власності на засоби виробництва і неможливістю внаслідок цього задіяти саморегулятивні механізми ринкової економіки; г) відсутність ефективного зворотного зв'язку між вирішенням важливих питань державної політики і їх схваленням або несхваленням громадянами. **Наукова новизна.** Визначено особливості радянської концепції державного управління в аспекті її впливу на рівень захисту прав і свобод людини та громадянина, рівень соціальної активності та відповідальності суспільства. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використані у подальших адміністративно-правових дослідженнях проблематики публічного управління, під час підготовки лекцій та навчальних занять з адміністративного права.

**Ключові слова:** державне управління, права людини та громадянина, інтереси держави, репресії, державна політика, владні повноваження.

---

**Eugenia Zhukova**

PhD of legal sciences, doctoral student of the Interregional Academy of Personnel

Management, 2 Frometivska Street, Kyiv, Ukraine, 03039

e-mail: kafedra\_prava@i.ua

## THE INFLUENCE OF THE CONCEPT OF THE SIGNIFICANCE OF PRIVATE INTERESTS OF HUMANS AND CITIZENS ON THE SYSTEM OF PUBLIC GOVERNANCE

**Purpose.** The aim of the study is to determine the peculiarities of the influence of the Soviet concept of the insignificance of the private interests of a person and a citizen in comparison with the interests of the state on the public administration system. **Methods.** The methodological basis of the study was general scientific and special methods of scientific research based on a systematic approach to the study of phenomena and processes. The article used the historical-legal and comparative legal methods, as well as the method of documentary analysis. **Results.** It is substantiated that the management system of the time when the Ukrainian lands became part of the USSR was characterized by: a) neglect of the principle of humanism, depreciation of the rights and freedoms of man and citizen defined in the Constitutions of the USSR and the Ukrainian SSR; b) the dual nature of public administration, which combined the real powers of the only ruling party in the state, and derivatives of the first powers of the authorities and local self-government, which were of a secondary nature and could not contradict the will and decision of the Communist Party; c) the organized and formal nature of many management processes, which was explained by the planned economy and the absence of private ownership of the means of production and the inability, as a result, to use the self-regulating mechanisms of the market economy; d) lack of effective feedback between the resolution of important public policy issues and their approval or disapproval by citizens. **Scientific**

**novelty.** The features of the Soviet concept of state administration in terms of influence on the level of protection of the rights and freedoms of man and citizen, the level of social activity and responsibility of society are determined.

**Practical significance.** The results of the study can be used in further administrative and legal studies of public administration issues in the preparation of lectures and training sessions on administrative law.

**Key words:** public administration, human and civil rights, interests of the state, repressions, public policy, authority.

**Постановка проблеми.** Необхідність відсічі повномасштабній збройній російській агресії проти України загострила багато існуючих раніше у сфері публічного управління проблем. Однією з таких проблем є звільнення теорії права та національної управлінської практики від рудиментів радянської епохи, які обумовлювали викривлене розуміння співвідношення потреб особистості та держави у системі державного управління. При цьому аналіз теоретико-методологічного підґрунтя публічного управління свідчить про наявність наступної закономірності: якщо його поняття, мету та принципи, а також сутність розглянуто у багатьох джерелах, то історико-правові аспекти в контексті панування концепції незначущості інтересів людини і громадянина порівняно з державними інтересами ще недостатньо висвітлені у працях українських авторів. Однак, для того, щоб розуміти як саме функціонує система публічного адміністрування, необхідно з'ясувати властивості його історичного розвитку, у тому числі у радянський період, руйнівні наслідки якого досі негативно впливають на процеси державного будівництва.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми розвитку системи державного управління та публічного адміністрування були предметом уваги таких науковців, як: К. Бондаренко, І. Голосніченко, М. Карпа, К. Колесникова, В. Колпаков, В. Пилипишин, В. Фелік, Н. Філіпова, О. Харитонова та ін. Разом з тим історико-правові аспекти даної проблематики протягом окремих часових періодів ще очікують на своїх дослідників.

**Постановка завдання.** Простежити вплив радянської концепції незначущості приватних інтересів людини і громадянина порівняно з інтересами держави на систему державного управління.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Концепція незначущості приватних інтересів людини і громадянина порівняно з інтересами держави активно використовувалася у радянській пропаганді, починаючи з часів шкільного навчання. Заслугове на увагу система контролю комуністичного виховання, яка була створена у вчительському середовищі і охоплювала навіть найменші деталі викладацької техніки і методики. Зокрема, у праці методичного характеру «Оволодіти методами комуністичного виховання учнів» (м. Вологда, 1951 р.) виокремлено такі недоліки навчального процесу: «У середній школі № 1 викладач т. Любарський на уроці історії дав уявлення про наших предків скіфів із позицій захисника рабовласництва Геродота. На уроці географії у тій самій школі вчителька т. Яблокова припустилася помилки у викладі матеріалу про межі Радянського Союзу, не розкрила докорінних змін у взаємовідносинах між СРСР і країнами народної демократії, змастила класову сутність американського та англійського розбійницького імперіалізму. У багатьох школах при викладанні матеріалу з суспільних предметів вкрай недостатньо ведеться пропаганда світу, слабо висвітлюється миролюбна політика Радянського Союзу, не прищеплюється ненависть до найлютіших ворогів соціалізму та демократії – американсько-англійських розбійників. Уроки з біологічних дисциплін страждають своєю відірваністю від практики соціалістичного сільського господарства». Викладачі біології все ще не відмовилися від вірховіанських поглядів на клітину, на розвиток клітин та незнайомі з науковими роботами у цій галузі проф.

О. Б. Лепешинської» [1] (щодо схваленої у травні 1950 року спеціальною сесією Академії наук СРСР та Академії медичних наук СРСР теорії «живої речовини» О. Лепешинської відомий радянський генетик Й. Рапопорт згодом писав, що її авторка мала погану освіту та не могла оцінити власні дослідження як псевдонаукові [2]). Однак тривалі дружні стосунки О. Лепешинської з В. Леніним сприяли нав'язуванню її псевдонаукової теорії на всіх рівнях освіти і наукової діяльності, що сприяло багатолітньому гальмуванню радянської цитології. Прикладів нехтування вимогами наукової методології заради політичної доцільності можна навести ще багато. Отже, головним під час формування особистості було забезпечити підкорення її особистих інтересів інтересам комуністичної партії і радянської держави. «Комуністичне виховання здійснюється внаслідок впливу як на розум людей, так і на їхні почуття, волю, дії і поведінку. Тому воно вимагає використання різноманітних методів, різноманітних шляхів та засобів виховного впливу. Радянська молодь є носієм найпрекрасніших якостей людей комуністичного суспільства: натиск у роботі, запал у змаганні, патріотизм, беззавітна відданість Батьківщині, комуністичній партії, радянському уряду, великому Сталіну. Класним керівникам та вчителям необхідно враховувати ці виняткові якості молоді та спиратися на них у своїй виховній роботі. У процесі комуністичного виховання вони повинні використовувати різноманітні методи впливу: навіювання та переконання, вправи та привчання, заохочення та покарання. Причому всі завдання комуністичного виховання та навчання необхідно пов'язати із суспільно корисною працею» [1].

Особливо гостро проблема нехтування потребами особистості (навіть базовими фізіологічними потребами) постала за часів сталінських репресій. Штучно створений голодомор в Україні супроводжувався жорсткими заходами покарання, зокрема його найвищої міри – розстрілу, коли позбавлені засобів існування, селяни намагалися здобути їжу для себе та своїх дітей з колгоспних полів, які вони самі й обробляли. Постановою Центрального виконавчого комітету Ради народних комісарів СРСР від 7 серпня 1932 року «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності» було встановлено: 1) прирівняти за своїм значенням майно колгоспів та кооперативів (урожай на полях, громадські запаси, худобу, кооперативні склади та магазини тощо) до майна державного та всіляко посилити охорону цього майна від розкрадання; 2) застосовувати як міру судової репресії за розкрадання (крадіжку) колгоспного та кооперативного майна, вищий захід соціального захисту – розстріл з конфіскацією усього майна та із заміною за пом'якшувальних обставин позбавленням волі на строк не менше 10 років із конфіскацією усього майна; 3) не застосовувати амністії до злочинців, засуджених у справах про розкрадання колгоспного та кооперативного майна [3].

Правовий нігілізм у радянській державі насаджувався на найвищому рівні. І склад визначених злочинів, і міру покарання за них було визначено не у кримінальному кодексі, а у постанові органів, що виконували на той час функції уряду (хоча цитований вище правовий акт і здобув у літературі назву «закон про три колоски», законодавчим правовим актом він не був). Інструкція із застосування постанови ЦВК та РНК СРСР від 7 серпня 1932 р. про охорону державного майна, затверджена на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) 16 вересня 1932 р., визначала, що стосовно куркулів, що проникли в колгосп, так і знаходяться поза колгоспом, організують або беруть участь у розкраданнях колгоспного майна та хліба, застосовується найвища міра покарання без послаблення. Щодо трудящих одноосібників та колгоспників, викритих у розкраданні колгоспного майна та хліба, має застосовуватися десятирічне позбавлення волі. За обставин, що обтяжують провину, а

саме за: систематичних розкраданнях колгоспного хліба, буряків та інших сільськогосподарських продуктів і худоби, розкраданнях організованими групами, розкраданнях у великих розмірах, розкраданнях, що супроводжуються насильницькими діями, терористичними актами, підпалами тощо – і щодо колгоспів тощо, і щодо трудящих одноосібників має застосовуватися найвища міра покарання. Стосовно голів колгоспів і членів правлінь, які беруть участь у розкраданнях державного та громадського майна, необхідно застосовувати вищий захід покарання і лише за обставин, що пом'якшують провину, – десятирічне позбавлення волі. І особливий правовий цинізм простежувався у зворотній силі цих правових норм: в Інструкції вказувалося: «допустити застосування заходу репресії у справах, що підпадають під дію закону від 7 серпня щодо злочинів, скоєних до видання закону, у випадках, коли злочини мають суспільно-політичне значення» [4, с. 477–479].

Окрім повного нехтування фізіологічними потребами особистості, окрема політика проводилася щодо позбавлення українців права на реалізацію своїх духовних потреб. Протягом 1933–1939 років в Українській СРР було репресовано та розстріляно більшість видатних поетів, письменників, акторів, режисерів, музикантів, художників, літературних критиків, які робили значний внесок у розвиток української культури (т. зв. «Розстріляне відродження» [5]). Обвинувачення, що їм висувалися, були повністю сфальсифікованими та стосувалися їх участі у шпигунській та терористичній діяльності. Постійно відчуваючи страх за своє життя, митці, які не зазнали репресій, змінили підходи до своєї творчості і почали славити комуністичну партію, радянську державу та особисто великих вождів Леніна і Сталіна, що опустошило українське мистецтво на багато десятиліть. Згодом політика радянської держави, спрямована на викорінення всього нешаблонного і нелояльного до комуністичної партії, почала використовувати заходи т. зв. «каральної психіатрії», коли до громадян СРСР, що мали відмінні від схвалених державою погляди та світогляд, застосовувалися медикаментозні засоби корекції поведінки, які руйнували їх фізичне та психічне здоров'я та часто призводили до інвалідизації. Як пише у своєму дослідженні І. Широкова, майже кожного, хто виражав незгоду із соціалістичною системою і займався питаннями її можливого перетворення (у сфері економіки, політики, права, науки тощо), радянські лікарі могли оголосити психічно нездоровою людиною [6, с. 35].

На підставі вказаних прикладів можна стверджувати, що радянська концепція незначущості приватних інтересів людини і громадянина порівняно з інтересами держави реалізовувалася протягом життя трьох поколінь, що дало змогу фізично знищити більшість тих, хто їй протидівав, а також максимально зменшити доступ до не схвалених радянською цензурою інформаційних джерел. Результатом такої політики стало відтворення лояльної до комуністичної партії поведінки у значній кількості українських родин у системі виховання нових поколінь. Захист індивідуальних прав і свобод, прагнення реалізувати свої, відмінні від колективних, інтереси, викликали осуд з боку оточуючих, і, у разі тривалості такої поведінки, – репресії. Це сприяло деформації системи державного управління в бік гіперболізації ролі і правового статусу держави й ігнорування потреб та інтересів людини та громадянина.

**Висновки.** На підставі вказаного вище можна зробити висновок, що системі управління часів входження Українських земель до складу СРСР було притаманне: а) нехтування принципом гуманізму, знецінення визначених у Конституціях СРСР і УРСР прав і свобод людини і громадянина; б) двоєдиний характер державного управління, в якому поєднувалися реальні владні повноваження єдиної у державі правлячої партії, і

похідні від перших повноваження органів влади і місцевого самоврядування, які носили вторинний характер і не могли суперечити волі і рішенням комуністичної партії; в) заорганізованість та формальний характер багатьох управлінських процесів, що пояснювалося плановою економікою та відсутністю приватної власності на засоби виробництва і неможливістю внаслідок цього задіяти саморегулятивні механізми ринкової економіки; г) відсутність ефективного зворотного зв'язку між вирішенням важливих питань державної політики і їх схваленням або несхваленням громадянами; г) особливий характер корупції, яка включала невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків не лише за отримання незаконної винагороди, а переважно внаслідок вказівок осіб, які формально не мали права давати вказівки і доручення таким посадовим особам (йдеться про інструкторів комуністичної партії всіх рівнів, керівників обкомів, міськкомів, райкомів та заводських комітетів комуністичної партії, членів Політичного бюро вказаної партії тощо, які могли висловити думку щодо бажаності притягнення певної особи до кримінальної відповідальності за певний злочин, могли визначати їй міру покарання тощо); д) висвітлення діяльності органів державного управління винятково у позитивному ракурсі, зведення будь-яких прорахунків у державній політиці до перегинів на місцях або окремо узятих незначних недоліків.

### **Список використаних джерел**

1. Куприянов Г.А. Овладеет методом коммунистического воспитания учащихся. Из опыта работы классных руководителей г.Вологды. Вологда: Вологодское областное издательство, 1951. С.3-15. URL: <https://www.booksite.ru/fulltext/ovla/text.pdf>
2. Рапопорт И.А.. Недолгая жизнь «живого вещества». Своевременные мысли или пророки в своем Отечестве / Сост. М.С. Глинка, Ленинград: Лениздат, 1989. С.129-145.
3. Об охране имущества государственных предприятий, колхозов и кооперации и укреплении общественной (социалистической) собственности: Постановление ЦИК СССР и СНК СССР от 7 августа 1932 года. URL: <http://museumreforms.ru/node/14004>
4. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы. Том 3. Конец 1930 - 1933. Москва РОССПЭН 2000. Стр. 477-479.
5. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933. Поезія – проза – драма – есей. Київ: Смолоскип, 2007. 976 с.
6. Широкова І.В. Каральна психіатрія у СРСР: наука на службі у держави (1960–1980). *Наукові записки НАУКМА. Історичні науки*. 2012. № 130. С.33-36.

### **References**

1. Kupriyanov, G. A. (1951). *Ovladet' metodom kommunisticheskogo vospitaniya uchashchih'sya. Iz opyta raboty klassnyh rukovoditelej Vologdy* [Master the method of communist education of students. From the experience of class teachers in Vologda]. Vologda, pp. 3-15. Retrived from: <https://www.booksite.ru/fulltext/ovla/text.pdf> (in Russian)
2. Rapoport, I. A. (1989). *Nedolgaya zhizn' «zhivogo veshchestva»*. *Svoevremennyye mysli ili proroki v svoem Otechestve* [The short life of "living matter". Timely thoughts or prophets in their Fatherland]. (1989). / Sost. M.S. Glinka, Leningrad, 129-145. (in Russian)
3. On the protection of the property of state enterprises, collective farms and cooperation and the strengthening of public (socialist) property. (1932): *Postanovlenie CIK SSSR i SNK SSSR*. Retrived from: <http://museumreforms.ru/node/14004> (in Russian)

4. *Tragediya sovetskoj derevni. Kollektivizaciya i raskulachivanie. Dokumenty i materialy.* [The tragedy of the Soviet village. Collectivization and dispossession. Documents and materials.]. (2000). (Vol. 3). Konec 1930 - 1933. Moskva, pp. 477-479. (in Russian)
5. Lavrinenko, Yu. (2007). *Rozstriliane vidrodzhennia* [Shot revival].: Antolohiia 1917-1933. Poeziia – proza – drama – esei. Kyiv, 976 p. (in Ukrainian)
6. Shyroкова, I.V. (2012). *Karalna psykhiiatriia u SRSR: nauka na sluzhbi u derzhavy (1960–1980)* [Punitive psychiatry in the USSR: science at the service of the state (1960-1980)]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Istorychni nauky*, 130, pp. 33-36. (in Ukrainian)

*Стаття: надійшла до редакції 27.05.2022*  
*прийнята до друку 06.05.2022*  
*The article: is received 27.05.2022*  
*is accepted 06.05.2022*

**Бібліографія:** Жукова Є. О. Вплив концепції незначущості приватних інтересів людини і громадянина на систему державного управління. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. Вип. 13 (25). С. 85-90. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.85-90.

